

A József Attila Tudományegyetem rektora, Csáky Béla vezetésével küldöttség vett részt a plovdivi testvéregyetem megalakulásának huszonötödik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen. A küldöttség tagjai voltak: **Krajko Gyula**, mint az egyetemi pártbizottság tagja és **H. Tóth Imre**, a két egyetem kapcsolatairól felelős oktató. A JATE rektora az ünnepséget követően aláírta bolgár kollégájával a két intézmény kétéves együttműködési munkatervét.

Szintén bulgáriai hír, hogy **H. Tóth Imrét**, az Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék docensét Szófiában megválasztották a Bolgár Filológiai Társaság tiszteletbeli tagjának.

A pedagógusnap alkalmából

Elismerés oktatóknak, nevelőknek

A pedagógusnap alkalmából a József Attila Tudományegyetem dolgozóinak a következő kintüntetéseket adták át az intézmény ünnepségén

Kiváló Munkáért kintüntetést kapott: **Durszt Endre** docens, **Fodor Géza** előadó, **Galbács Zoltán** adjunktus, **Gáti László** docens, **Heidrich Gáborné** testnevelő tanár, **Hevesi Imre** docens, **Kakuzsi Lászlóné** szakvezető tanár, **Lakatos Pál** adjunktus, **Makay Árpád** docens, **Nagy Ferenc** docens, **Schöbel György** adjunktus, **Szalay Lászlóné** adjunktus, **Tóth Károly** adjunktus, **Vörös Lászlóné** kollégiumi igazgató.

Miniszteri Dicséretet kaptak: **Andor Józsefné**

adjunktus, **Benedict Mihály** adjunktus, **Debrecezy Pálné** testnevelő tanár, **Farkas Éva** adjunktus, **Gajdacs András** mechanikus, **Győri Istvánné** szakvezető tanár, **Herczegné Német Mária** főelőadó, **Kasza Pálné** iktató, **Moró Tamás** operátor, **Nikolényi Gábor** szakvezető tanár, **Ruzsáliné Halász Zsuzsanna** szakvezető tanár, **Szabó Imréné** pénztáros, **Szabó Margit** adjunktus, **Szilágyi Imre** mérnök.

Pedagógus Szolgálati Emlékérem kintüntetésben részesült **Bartha Erzsébet** szakvezető tanár, **Pénzes Józsefné** szakvezető tanár, **Szécsi József** ének-zene tanár.

A **Juhász Gyula Tárnéképző Főiskolán** Ki-

váló Munkáért kintüntetésben részesült **Mészáros Emma** docens (Ének-Zene Tanszék), **Miskolczi József** adjunktus (Matematika Tanszék), **Franczia Péterné** pénzügyi csoportvezető (Gazdasági Igazgatóság).

Miniszteri Dicséretet kapott **Dombi Alice** adjunktus (Neveléstudományi Tanszék), **Kövesdi Katalin** adjunktus (Oktatótechnológiai Csoport), **Horogh Emília** adjunktus (Matematika Tanszék), **Dombi Józsefné** adjunktus (Ének-Zene Tanszék), **Maczeka Noémi** tanársegéd (Ének-Zene Tanszék), **Farkas Csamangóné Szolnoki Mária** szakvezető tanár (1. sz. gyakorló általános iskola), **Kasza Ferenc**

szakvezető tanár (2. sz. gyakorló általános iskola), **Kotogán Sándor** vilánszerelő szakmunkás (Gazdasági Igazgatóság), **Tóth Mihályné** pénzügyi előadó (Gazdasági Igazgatóság).

Pedagógus Szolgálati Emlékérem kintüntetésben részesült **Báló Mihály** szakvezető tanár (2. sz. gyakorló általános iskola), **Gácsi Józsefné** szakvezető tanár (2. sz. gyakorló általános iskola), **Ördög Gyözőné** tanító **Kiváló Pedagógus** kintüntetést kapott.

A **Szegedi Orvostudományi Egyetem** dolgozói közül **Szemere György** egyetemi tanár (Orvosi Biológiai Intézet), a **Szocialista Kultúráért** kintüntetést kapta. **Kiváló**

Munkáért kintüntetésben részesült **Gellén János** docens (Nőgyógyászati Klinika), **Pósa Péterné** nyelvtanár (Idegnyelvű Lektorátus), **Praefort László** adjunktus (Anaeszteziológiai Intézet), **Prágai Béla** adjunktus (Mikrobiológiai Intézet), **Szentistvány István** docens (Ideg-és Elmegyógyászati Klinika), **Miniszteri Dicséretben** részesültek: **Csurgo Lászlóné** óvónő (Gazdasági Igazgatóság), **Hegegyesi Ferenc** tanársegéd (Fogászati Klinika), **Miseta Mária** tanársegéd (Gyógyszertechnológiai Intézet), **Nagyajtényi Emöke** adjunktus (Fül-Orr-Gége Klinika) és **Szalai Lászlóné** titkárnő (Társadalomrostani Intézet).

Még egyszer ugyanarról

Szocializmus-felfogások változásai a mai Magyarországon

A közelmúltban — tudósítottunk róla — Szegeden járt **Balogh István** filozófus, az MSZMP KB Társadalmi-tudományi Intézetének tudományos osztályvezetője, s a fenti címmel előadást tartott a bölcsészkaron. A következőkben megkíséreljük előadásának gondolatmenetét nyomon követni, esetenként hozzátéve a magunk elgondolását is.

Balogh István a szocializmus konkrét viszonyainak és perspektíváinak filozófiai elemzésére nemcsak a hagyományos filozófiatörténet felől, hanem a jelenkori társadalmi viszonyok felől közelítve is vállalkozott. A jelenlegi fogalmi káosz kiküszöböléséhez nagy segítséget nyújtva, a szocializmus, mint önálló, önmagát reprodukálni képes társadalmi-gazdasági alakulathoz való viszonyrendszerben, a megközelítés három oldalát tartja lehetségesnek:

1. a köznapitudat szintje (szocializmus-kép)
 2. a politikai ideológia szintje (a párt szocializmus-felfogása) és
 3. a szocializmus elmélete (a társadalomtudományi gondolkodás).
- A köznapitudat szintjén jelentkező ideológikum (1.) legfőbb ismérveinek azt tartja, hogy az a mindennapi élet tényei és a mindennapi tapasztalat révén éles összeütközésbe került a propagandában és agitációban meghirdetett elméleti-ideológikus tartalommal, a szocialista-kommunista alapelvekkel. Kiderült, hogy a szocializmus nem harmónikus társadalom, visszaesések, válságok tarkítják fejlődését (1985-ben Magyarországon a nemzeti jövedelem pl. —1%-kal növekedett). A szocialista ideológia célul tűzte ki a kapitalizmus által öröklött hagyott problémák (munkanélküliség, szegénység stb.) felszámolását, azonban ezek hol burkolt, hol nyílt formában újra megjelennek. A hatalomra került baloldali szinten mindenhol hasonló gondokkal küszködik, mivel a meghirdetett ideológiát gazdaságilag nem tudja igazolni. Új elem a szocializmus történetében: mind-egyik társadalmi formában szakadás alakult ki az ideológia és a köznapitudat között, a mindennapi élet terén identitás-problémákkal küszködnek szocializmus-képek kialakításakor, *amellett, hogy a korai szocializmusnak — Gramsci szóhasználatával — még nincs saját szerves értelmisége. Az ideológia persze nem terjedhet ki az egész társadalmi tudatra, mivel eltérő érdekű emberi csoportok tevékenységének intellektuális kifejeződése. Mégis: a marxizmus olyan*

sajátos ideológia, amely a munkásosztályhoz fordul ugyan, de egyúttal — a munkásosztály távlati érdekeinek általános emberi, egyetemes jellegénél fogva — az egész emberiség felszabadításának ideológiája.

A szocialista ideológia második szintjén a szocializmus felfogások (2.) legtisztábban a szocialista országok pártjainak programjaiban figyelhetők meg. A legjellemzőbb probléma a deklarált kommunizmus kitoldása, a szocialista országok kommunizmus-perspektíváinak feloldása a távoli jövőben. Lenin az 1920-as évek elején az átmeneti korszak időtartamát (a szocializmus alapjainak lerakását) — optimális feltételek esetén — egy-két évtizedre becsülte. („10–20 évi helyes kölcsönös viszony a parasztsággal...”). Hruscsov az 1960-as években húsz év alatt kívánta utolérni az USA-t (vagyis eljutni a kommunizmusig); *a maga módján persze logikusan gondolkodott, hiszen Buharin és Sztálin az 1936-os szovjet alkotmányban már a szocializmus felépítését deklarálta. Itt megint a termelőerők és termelési viszonyok közötti „összhang” olyan voluntarista megteremtéséről van szó, amikor a szocialista formáció fejlettségét nem az adott gazdasági-kulturális szintből vezetik le, hanem az általános-kollektívizálás főkéből (ld. Kina váltásait az 1980-as években a fejlettség kritériumainak megítélésében). Az 1970-es évek közepén-végén aztán kiderült: illuzórikus program még a fejlett szocializmust is célként kitűzni. Valamennyi szocialista ország túlságosan rövidre zárta a szocializmus és a kommunizmus közötti időhorizontokat, így ellentmondás jött létre a kitűzött program és a valóság között. Lukács György a nemzetközi munkásmozgalmat egyik legnagyobb fogyatékosságának tartja azt, hogy állandóan egymásba csúszik a stratégia és a taktika, amelynek háttere Balogh István szerint az időhorizont-probléma megoldatlansága. Az SZKP XXVII. kongresszusa levette a napirendről a fejlett szocializmus felépítésének tervét, helyette a „szocializmus tervszerű és sokoldalú tökéletesítése” jelent meg. A kommunizmus egyre távolabbi, homályos célként fogalmazódik meg, ami annak beismerése, hogy „a szocializmusnak a kommunizmusba való átvonulása a társadalom fejlődésének olyan objektív törvényei határozzák meg, amelyekkel nem lehet nem számolni” (az már a történelem grotteszkje, hogy ezt már Sztálin is megfogalmazta 1952-*

ben. „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban” c. utolsó munkájában). „Minden olyan próbálkozás, hogy előreladjunk; bevezessük a kommunista elveket a társadalom anyagi és szellemi érettségi szintjének figyelembevételével, mint a tapasztalatok mutatják, kudarcra van ítélve, mind gazdasági, mind pedig politikai jellegű károkat okozhat.” (az SZKP új szövegezésű programja). Mindazonáltal úgy tűnik — annak figyelembevételével, hogy a hruscsovi-korszaknál máris mélyrehatóbb és intenzívebb változások következtek be a szemlélet és az ideológia terén —: a nyugati és az orosz marxizmus egészének újragondolása nélkül a szemlélet és szervezeti változások önmagukban csak egy ideig lesznek képesek biztosítani a Jurij Andropov által elindított és Mihail Gorbacsov által felerősített folyamatok tartósságát, állandóságát.

Részletesebben az elméleti tudata szintjén meglevő (3.) szocialista ideológiával foglalkozott **Balogh István**, úgy mint:

- a/ a szocializmus átmenetisége, kettős mechanizmuson alapuló (kapitalista-szocialista) társadalmi-gazdasági alakulat (?)
 - b/ a közösség mint a történelmi fejlődés szubjektuma
 - c/ reform-elméletek, ill. a mögöttük álló szocializmusmodellek; választ próbálva adni arra a kérdésre is, hogy a szocialista elmélet különböző kérdéscsoportjai hogyan és mikor hatnak a politikai ideológia (2.) és a köznapitudat (1.) szintjén. (Fehér foltja ez a magyar társadalomtudományi kutatásnak, itt az idézet Gramscitól, melyet Bányász Rezső gondolatában fedezhetünk fel, az új sajtótörvény indoklásokor: „ki kell jelölni a vita és a propaganda szabadságának határait, ezt a szabadságot azonban nem az adminisztratív és rendőri értelemben kell elfogadnunk, hanem az önkorlátosság értelmében, amellyel a vezetők a saját tevékenységüket szabályozzák, illetve tulajdonképpen egy kultúrpolitikai irányvonal rögzítése értelmében.”)
- Külön kiemelve vitakozott a kettős-mechanizmus vagy preszocializmus-nézet (Tőkei Ferenc). A szocializmus belső viszonyai és fejlődése ezideig nem mutatnak olyan vonásokat, amelyek szükségessé tennék a marxi fogalmi keretek, módszertani elvek és elméleti megfontolások gyökeres módosítását — vetette fel **Balogh István**. Ugyanis nem két egymástól független szférát (kapitalizmus és szocializ-

mus) foglal magában a létező szocializmus, s nem lehet átmeneti társadalomként jellemoznünk egy olyan alakulatot, amely egy egész történelmi korszakot fog át. Megállapította, hogy bár a szocialista irodalomban mindig is jelen volt a kettős-mechanizmus-problematika, időhorizontjának voluntarista beszűkítése (Buharin és Preobrazszenszkij vitája is a terminus a quo körül forgott) egy hibás politikai gyakorlat végén, a stratégia-taktika szintjén kalandor politikákhoz vezetett, mely a jelen politikai gyakorlata számára is bizonyító erejű olyan szocialista forma kialakítására, amelyben az árutermelettség ugyancsak általános és meghatározó szerepet játszik. Marx számára is a történelmi fejlődés eredményei, tényei jelentették a kiindulópontot, s ez a módszertani alapelv nem lehetett volna, hanem ellenkezőleg kötelezővé teszi a szocializmusnak mint az általános árutermelettség egyik társadalmi formájának a vizsgálatát. Más szóval a szocializmus történelmi kialakulása magával hozza az általános árutermelet és a tőkés árutermelet megkülönböztetésének szükségességét. *Nem lehet kétséges, hogy fordulatot kell elérnünk a magyar szellemi életben a marxista elméleti gondolkodás föllendítésében, mert az 1. és a 3. szférában határozottan kivehető az a nézet, amely a gazdasági reformkísérletet, vagy a 70-es évek kulturális fejlődését ideológiává, az elmélettel, egyszóval a marxizmussal szemben elért eredményként konstatálja. Nem sikerült a desztalinizáció elméleti-filozófiai platformját sem kifejteni a reform-ideológia bázisán, így reformárcban, marxista pózban vezethet politikai támadást a szocializmus dogmatikus felfogása is (Huszár István).*

Lukács a Történelem és osztálytudat-ban fogalmazza meg azt a gondolatot filozófiai szinten, hogy a jelen valósága és a jövő társadalomképe között egy társadalmi szubjektum közvetít, a proletariátus a történelmi folyamat azonos szubjektum-objektuma, vagyis a történelem során az első olyan szubjektum, amely (objektíve) adekvát társadalmi tudatra képes. A marxizmus számára a jelen és a jövő összekapcsolását a jelenvaló osztály mint történelmi szubjektum hordozza magában, enélkül nincs a szocialista elméletnek filozófiai rétege. *Ha azonban a proletariátus nem képes a létezés eldologiasodott struktúráját az összfejlődés immanens elmentmondásaként tudatosít-*

va magában gyakorlatilag áttörni, s a történelem azonos szubjektumaként-objektumaként megjelenni: „úgy az ellentmondás feloldatlan marad, és magasabb hatványon, megváltozott alakban, fokozott intenzitással teremt új új majd a fejlődés dialektikus mechanikája.” Lukács megjegyzi, hogy a munkásosztály aktuális köznapitudata és történelmi hivatása között feszültségek vannak, s az a tény, hogy a proletariátus különböző egyneiben, csoportjaiban és rétegeiben az osztálytudat nem egységes, a világosság és mélység különböző szintjein áll, megteremt a párt és az osztály szétválásának szükségességét. 1919 nagy tanulsága is az, hogy magára az osztálytudatra építve nem lehet győzelemre vinni a szocialista forradalmat — emelte ki **Balogh István**. Ennek ellenére a KOMINTERN-ben és a marxista irodalomban teieiként vált elfogadottá: a munkásosztály, történelmi elhivatottságával szerves egységben a kommunizmus letéteményese. De hogy ez szervezeti, intézményesített formában hogyan valósul meg, hogyan képviseli a párt a munkásosztályt — megoldatlan maradt. Ma már nem beszélhetünk a régi értelemben vett munkásosztályról, másrészt egyre kevésbé osztályjellegű a társadalom struktúrárdása. A munkásosztály rétegezett, konzervatív ideológiák is kialakíthatók körében, így aztán ha egy párt a régi értelemben vett munkásosztályra fogalmaz meg gazdasági programot (régí termelési forma, régi típusú munkahelyek védelme), ellentétbe kerül önnön érdekeivel is. Szervezetileg is egyre problematikusabb: hogyan kapcsolható össze a párt és a munkásosztály (a párt összetételén keresztül?), hogyan lépjen fel a párt az osztálytudat történelmi alakjaként és cselekvő hordozójaként, hogyan lesz tényleges beleszólása a munkásosztálynak a politikai hatalom gyakorlásába. A marxizmus ma már nálunk sem pártügy csupán, szükség van pártmarxizmusra és pártion kívüli marxizmusra is. Azt is tudatosítani kell, hogy a munkásosztály aktuális és történelmi tudatának ideológiai szinten való kifejezése nem a párt privilégiuma (ld. az Elnöki Tanács 1986. márciusi törvényerejű rendeletét, melyben a társadalomtudományi alap- (elméleti) kutatások irányításának jogkörét az MTA-ra ruházza át). A politikai vezetés idejekorán felismerte: a szocialista elmélet filozófiai szintű megfogalmazása szüksé-

ges annak meghatározásához, hogy melyik az a társadalmi szubjektum, amely átvezet bennünket a kommunizmusba (az Ontológiában Lukács például kísérletet tesz — a szocializmust, mint konkrét bázist elemezve — a kommunizmus alapelveinek filozófiai szintű megfogadására). A jelen és a jövő között közvetítő szubjektum kiesése visszavezetne bennünket a sztálini szubjektum nélküli korszakba. A technikai fejlődés fontos, de nem elégséges felvétele a szocialista formáció meghaladásának; a szocializmus eddigi fejlődésében a demokrácia nem a politikai pluralizmusban, hanem a növekedéshez, a mobilitáshoz és a szociális biztonsághoz fűződő érdekek nyerte el a valódi társadalmi meghatározottságát, de ezen legitímációs tényezőket veszélyeztetik az 1980-as évek fejleményei: 1. a termelői és fogyasztói érdekek közötti konfliktus feloldása az egyre növekvő eladósodás mellett, 2. a hiánygazdaság problémáinak a lakosságra történő terhelése. *Míg a mechanizmus-reform a piaccal a gazdasági egyensúlyt kívánta megteremteni, addig Lukács György a termelők önkormányzatát, mert „a szabadság nem lehet pusztán gyümölcse, eredménye a fejlődésnek. Be kell következnie a fejlődés egy olyan pillanatának, amikor maga a szabadság válik az egyik hajtóerővé.”*

A **Közgazdasági Szemlé**ben zajló reform-vita (Kornai, Soós Károly Attila, Kövári — Gábor R.) jelenlegi állásáról röviden ismertette **Balogh István** — utalva arra, hogy a reform-koncepciók mögött nagyon határozott, bár néhol nem kifejtett szocializmus-felfogások húzódnak meg. Ezek többnyire gazdasági terminusokban fogalmazódnak meg, mivel a közzgazdászok nem vállalkoznak a gazdaságon kívüli szférák elemzésére.

Végezetül ismételtlen hangsúlyozta: mivel a szocializmus kieselte a marxizmus klasszikusainak gondolkodás módjából, a szocialista elmélet és gyakorlat terén végzett olyan szakutatók szükségesek, amelyek — lehetőséget adva megbízható politikai konzekvenciák levonására — a valóságot általalóti gyakorlati elmélet szintjéig elvise, a jelenlegi társadalmi-gazdasági alakulat magasabb szinten való reprodukálását készítik elő. *Joggal lehetünk elégedettek azzal, hogy sem a tudomány, sem a gyakorlat nem azzal a sebességgel halad előre, amit szocialista rendszerünk fejlettebbé válása megkövetel.*

DANYI LÁSZLO